

FİZİKİ TƏRBİYƏNİN TƏDRİSİ METODİKASI
METHODS OF TEACHING PHYSICAL CULTURE
МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

UOT 796.853.23.(479.24)(091)

İlham Əzizəğa oğlu Zəkiyev

Azərbaycan İdman Akademiyasının fəlsəfə doktoru proqramı üzrə doktorantı

<https://orcid.org/0009-0003-6432-8750>

E-mail: ilhamzakiyev@yahoo.com

[https://doi.org/10.69682/arti.2026.93\(1\).127-130](https://doi.org/10.69682/arti.2026.93(1).127-130)

AZƏRBAYCANDA CÜDONUN YARANMA VƏ İNKİŞAF İSTİQAMƏTLƏRİ

Ilham Azizagha Zakiyev

*doctorial student in the program of doctor of philosophy
of Azerbaijan Sports Academy*

**DIRECTIONS OF THE ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF JUDO IN
AZERBAIJAN**

Ильхам Азизага оглу Закиев

*докторант по программе доктора философии
Азербайджанской Академии Спорта*

НАПРАВЛЕНИЯ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ДЗЮДО В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

Xülasə. Məqalədə Azərbaycan cüdonun yaranma və inkişaf mərhələləri ardıcıl şəkildə təhlil olunur. Beynəlxalq Cüdo Federasiyasının (1951) və Avropa Cüdo Birliyinin (1952) yaradılmasından sonra bu idman növü 1964-cü ildə Olimpiya Oyunlarının proqramına daxil edilmiş və 1972-ci ildən etibarən Azərbaycan ərazisində planlı şəkildə inkişaf etdirilməyə başlanmışdır. Respublikada ilk cüdo bölmələrinin açılması, məşqçi və hakim kadrlarının hazırlanması, klubların təşkili və geniş coğrafiyada yayılması məqalədə faktlarla göstərilir. Azərbaycan Cüdo Federasiyasının 1996-cı ildə rəsmən qeydiyyatı alınması, müxtəlif dövrlərdə federasiyaya rəhbərlik edən şəxslər və idarəetmə strukturundakı dəyişikliklər haqqında məlumat verilir. Məqalədə həmçinin tanınmış məşqçilərin fəaliyyətləri, ilk beynəlxalq dərəcəli idmançılar və hakimlər, SSRİ dövründə əldə olunan nailiyyətlər və cüdonun ölkədə formalaşmasında mühüm rol oynayan şəxslər qeyd olunur. Araşdırmada Azərbaycan cüdoçularının Olimpiya Oyunları, dünya və Avropa çempionatlarında qazandıqları yüksək nəticələr geniş şəkildə təqdim edilir. Nazim Hüseynov, Elnur Məmmədli, Mövlud Mirəliyev, Zəlim Kotsoyev, Elxan Məmmədov və digər idmançıların qazanılmış qızıl, gümüş və bürünc medalları ölkənin cüdo tarixinin əhəmiyyətli nailiyyətləri kimi vurğulanır. Nəticə olaraq, məqalə Azərbaycanda cüdonun təşəkkülü, təşkilatı quruculuğu, kadr hazırlığı və beynəlxalq uğurlarını əhatəli şəkildə əks etdirir.

Açar sözlər: *cüdo, Azərbaycan Cüdo Federasiyası, Olimpiya Oyunları, beynəlxalq çempionatlar, məşqçilər, idman nailiyyətləri, idman klubları, SSRİ dövrü, idman tarixi, idman idarəçiliyi*

Abstract. The article provides a sequential analysis of the stages of the emergence and development of judo in Azerbaijan. Following the establishment of the International Judo Federation (1951) and the European Judo Union (1952), judo was included in the Olympic Games program in 1964, and its systematic development in Azerbaijan began in 1972. The article presents facts on the opening of the first judo sections, the training of coaches and referees, the organization of clubs, and their widespread dissemination across the country. Information is provided on the official registration of the Azerbaijan Judo Federation in 1996, the federation's leadership over different periods, and changes in its management structure. The activities of prominent coaches, the first international-level athletes and referees, achievements during the USSR period, and key figures who played an important role in the development of judo in the country are also discussed. The study highlights the significant achievements of Azerbaijani judokas in the Olympic Games, World

Championships, and European Championships. Notable results of athletes such as Nazim Huseynov, Elnur Mammadli, Movlud Mireliyev, Zelim Kotsoyev, and Elkhan Mammadov, who won gold, silver, and bronze medals, are emphasized as major milestones in the history of judo in Azerbaijan. In conclusion, the article comprehensively reflects the formation, organizational structure, training of personnel, and international successes of Azerbaijani judo.

Keywords: judo, Azerbaijan Judo Federation, Olympic Games, international championships, coaches, sports achievements, sports clubs, USSR period, sports history, sports management

Аннотация. В статье последовательно анализируются этапы возникновения и развития дзюдо в Азербайджане. После создания Международной федерации дзюдо (1951) и Европейского союза дзюдо (1952) этот вид спорта был включен в программу Олимпийских игр в 1964 году, а с 1972 года в Азербайджане началось его планомерное развитие. В статье представлены факты об открытии первых дзюдо-секций, подготовке тренеров и судейских кадров, организации клубов и их широком распространении по территории страны. Приводится информация о официальной регистрации Федерации дзюдо Азербайджана в 1996 году, руководителях федерации в разные периоды и изменениях в структуре управления. Также рассматривается деятельность известных тренеров, первых спортсменов и судей международного уровня, достижения во времена СССР и значимые личности, сыгравшие важную роль в формировании дзюдо в стране. Исследование подробно освещает высокие достижения азербайджанских дзюдоистов на Олимпийских играх, чемпионатах мира и Европы. Подчеркиваются значимые результаты спортсменов, таких как Назим Гусейнов, Эльнур Мамедли, Мовлуд Мирəлиев, Зелим Котсоев, Эльхан Мамедов, завоевавших золотые, серебряные и бронзовые медали, как важные достижения в истории дзюдо страны. В итоге статья всесторонне отражает становление, организационное устройство, подготовку кадров и международные успехи азербайджанского дзюдо.

Ключевые слова: дзюдо, Федерация дзюдо Азербайджана, Олимпийские игры, международные чемпионаты, тренеры, спортивные достижения, спортивные клубы, период СССР, история спорта, спортивное управление

Beynəlxalq Cüdo Federasiyası 1951-ci ildə, Avropa Cüdo Birliyi isə 1952-ci ildə yaradıldı.

Azərbaycan Cüdo Federasiyası 1996-cı il dekabrın 29-da Ədliyyə Nazirliyində qeydiyyatdan keçib. İlk federasiyanın prezidenti Arif Ələkbərov olub. 1980-ci ildən isə sərbəst güləş üzrə SSRİ çempionu Rəhim İsmayılov federasiyaya rəhbərlik edib. Onun rəhbərliyi 16 il çəkib". 1996-cı ildə Füzuli Ələkbərov Azərbaycan Cüdo Federasiyasının prezidenti təyin edildi. 2015-ci ildən 2021-ci ilə qədər federasiyanın baş katibi Elmar Babanlı olmuşdur. Həmin dövrdə federasiyanın prezidenti vəzifəsində Rövnəq Abdullayev təyin edilmişdi. 2021-ci ildə Azərbaycan Cüdo Federasiyasının İcraiyyə Komitəsi tərəfindən Rəşad Rəsullu qurumun baş katibi təyin edilib. O, yeni vəzifədə Elmar Babanlıni əvəzləyib. Hal-hazırda isə qurumun prezidenti Rəşad Nəbiyev, vitse-prezidentləri isə Rövşən Rüstəmov və Elnur Məmmədlidir. 1992-ci ildən BCŞ, ACŞ-ın üzvüdür (9).

1964-cü ildə Tokioda artıq Olimpiya Oyunları proqramına daxil edilən cüdonu, hələ o vaxtlar Azərbaycanın da daxil olduğu SSRİ məkanında tanımırdılar (6). Bu idman növü Respublikamızda 1972-ci ildən müntəzəm olaraq Olim-

piya Oyunlarına daxil olunub və daha da inkişaf edib yayılmağa başlayır. 1972-ci ildə keçmiş SSRİ Nazirlər Soveti yanında Bədən Tərbiyəsi və İdman Komitəsi cüdonun SSRİ ərazisində yayılması haqqında qərar verir. Respublikamızın Bədən Tərbiyəsi və İdman Komitəsində bu növə məsul şəxs kimi Ağarza Əhmədov təyin olunur. Ağarza müəllim az sonra həm də milli komandanın baş məşqçisi təyin olunur (2).

Cüdo üzrə ilk klublar "Dinamo", "Burevestnik", "Lokomotiv", "Vodnik", "Məhsul" cəmiyyətlər Gəncə və Sumqayıt şəhərində fəaliyyət göstərmişdir. Hazırda cüdo üzrə "Attila" İK, AHİTA, "Dinamo" İC, MOİK, "Təhsil", "Neftçi", "Məhsul", "Zenit", "Lokomotiv", "Spartak", "Gənclik" TİC, "Pəhləvan" İK, "Kimyaçı", "Gömrük", "Sərhədçi" klubları fəaliyyət göstərir. Respublikamızın Bakı, Gəncə, Sumqayıt, Mingəçevir, Yevlax, Xanlar, Şəmkir, Samux, Naftalan, Şəki, Zaqatala, Qəbələ, Şamaxı, İsmayıllı, Şirvan, Saatlı, Quba, Xaçmaz, Dəvəçi, Qusar, Siyəzən, Xızı, Masallı, Yardımlı, Ağdam və başqa rayon və şəhərlərində cüdo idman növü inkişaf etdirilir (3).

1972-ci ilin dekabrında Azərbaycan cüdo məktəbinin ilk məşqçiləri olan Ağarza Əhmə-

dov və Viktor Kuznetsov Tallində təşkil olunmuş məşqçilərin ilk ümumittifaq seminarında iştirak etmişlər. Daha sonra Azərbaycandan iki nəfər – Əhməd Rəcəbli və Viktor Kuznetsov ümumittifaq cüdo hakimləri seminarına göndərildi. 1973-cü ildə Ukraynanın Feodosiya şəhərində keçirilmiş məşqçilərin ikinci ümumittifaq seminarında Tərlan Həsənov, Zair Məmmədov, Rauf Şəfiyev iştirak etmişlər. Seminardan sonra Moskva ətrafında cüdo üzrə I ümumittifaq yarışları keçirildi. Bu yarışa əvvəlki ümumittifaq seminarı bitirən hakimlər də dəvət olunmuşdu. Həmin yarışda həmyerlimiz Sahib İsmayılov üçüncü yeri tutur. 1972-ci ilin 21-22 dekabrında respublika stadionunun idman sarayında Azərbaycan məşqçiləri və hakimlərinin ilk seminarı keçirilir. Bu seminardan sonra Bakı, Sumqayıt, Əli Bayramlı və Gəncədə ilk bölmələr fəaliyyətə başladı (3).

İlk respublika birinciliyi 1973-cü ildə Sumqayıtda keçirilib. İlk çempionat isə 1973-cü ildə respublika stadionunun idman sarayında keçirilib (3).

1974-cü ildə Zakir Kərimov SSRİ birinciliyində 60 kq çəkidə I yer, 1977-ci ildə Gənclərin II Oyunlarında I yerə layiq görülmüşdür (3).

1978-ci ildə – Fərhad Rəcəbli Qrodnoda keçirilən SSRİ birinciliyinin qalibi olur. Macarıstanın Mişkols şəhərində keçirilən Avropa birinciliyində (gənclər) üçüncü yeri tutur (3).

1981-ci ildə ilk dəfə olaraq Minskdə yaşlılar arasında nəticə göstərən Fərhad Rəcəbli üçüncü yerə çıxıb (3).

1979-cu ildə – Əhməd Rəcəbli Moskvada keçirilən Olimpiya hakimləri müsabiqəsinin iştirakçısı olub (3).

1981-ci ildən 1991-ci ilə kimi Azərbaycan Respublikasının əməkdar məşqçisi Zeynalov Fikrət Məmməd Sadiq oğlu cüdo üzrə SSRİ yığma komandasının Azərbaycan üzrə baş məşqçisi vəzifəsində çalışmışdır. F.Zeynalov Meksikanın milli yığma komandasının baş məşqçisi (1991-1996) və Misir Milli yığma komandasının baş məşqçisi vəzifəsində çalışmışdır (2001-2003) (3).

1981-ci ildə Azərbaycan məşqçiləri arasında ilk əməkdar məşqçi adını Əhməd Rəcəbli alıb. Əhməd Rəcəbli cüdo mütəxəssisləri arasında ilk əməkdar bədən tərbiyəsi və idman işçisidir. Ondan sonra isə Ağayar Axundzadə olmuşdur. 1970-ci ildə sambo üzrə prezident beynəlxalq dərəcəli hakim Arif Ələkbərov olub. İlk də-

fə SSRİ-nin əməkdar məşqçisi adını Ağayar Axundzadə alıb (3).

Qızlar arasında ilk idman ustası Arzu Atayeva, ilk beynəlxalq dərəcəli idman ustası isə Gülşən Şirinova olmuşdur. İlk ümumittifaq dərəcəli hakim Rauf Şəfiyev, ilk beynəlxalq dərəcəli hakimlər isə Zair Məmmədov və Valeh Məhərrəmov olmuşlar.

Azərbaycanın ilk cüdo məşqçilərindən Rauf Şəfiyev, Ağarza Əhmədov, Tərlan Həsənov, Rauf Şəfiyev, Viktor Kuznetsov, Cərulla Sinqarov, Səməd Şəhriyarov, Əhməddin Rəcəbli, Ənvər İsgəndərov, Kivi Cəliləşvili, Sergey Seleznyov, Abbas Şahverdiyev, Arkadi Koretski, Fikrət Zeynalov, Ağayar Axundzadə, Hacıağa Hacıəhmədov, Əli Dərvişov, Musa İsmayılov, Tərlan Poladov və başqalarını göstərmək olar (3).

İlk beynəlxalq dərəcəli idman ustası Qüdrət Pəncəliyev, ilk SSRİ əməkdar idman ustası adına Nazim Hüseynov layiq görülmüşlər (3).

1964-cü ildə Tokioda keçirilən XVIII Yay Olimpiya Oyunlarında cüdo ilk dəfə olimpiya oyunları proqramına daxil edilmişdir. Təkcə 1968-ci il Olimpiya Oyunlarında cüdo proqrama daxil olunmamışdır. 1972-ci ildə Münhendə Olimpiya Oyunlarında isə cüdo proqrama yenidən daxil olundu və indiyə qədər də bu davam edir (3).

Azərbaycan cüdosunda 1992-ci ildə Barselonada keçirilən Olimpiadada MDB yığmasını təmsil edən idmançımız Nazim Hüseynov, El-nur Məmmədli 2008-ci ildə Pekin Yay Olimpiya Oyunlarının, Zelim Kotsoyev isə 2024-cü ildə Paris Yay Olimpiya Oyunlarının çempionu olmuşlar.

Mövlud Mirəliyev 2008-ci ildə Pekin Yay Olimpiya Oyunlarının bürünc mükafatçısı, Rüstəm Orucov və Elmar Qasımov 2016-cı ildə Rio-de-Janeyro Yay Olimpiya Oyunlarının gümüş, İrina Kindzerskaya isə 2020-ci ildə Tokio Yay Olimpiya Oyunlarının bürünc mükafatçısı olmuşlar (7).

1956-cı ildə Tokioda ilk dünya çempionatı keçirildi və 1958-ci ildə Parisdə təkrarlandı. Əvvəlcə cüdoda çəki dərəcələrinə bölünmə yox idi və hər iki dünya çempionatında yaponlar qalib gəlmişlər. Lakin 1961-ci ildə keçirilmiş dünya çempionatında Hollandiyalı Anton Hessinkin çempion olması yaponların şöhrətinə zərbə endirdi və bu onları məcbur etdi ki, çəki dərəcələri sistemini yarışlarda tətbiq etsinlər. İlk çəki dərəcələri belə olmuşdur: 68 kq, 80 kq, +80 kq və

mütləq çəki dərəcəsi. Mütləq çəkiddə çəkisindən asılı olmayaraq bütün cüdoçular gülşə bilərlər.

2013-cü ildə Elxan Məmmədov müstəqil Azərbaycanın cüdo üzrə ilk dünya çempionu olaraq, adını ölkə idman tarixinə yazıb (8).

Elxan Məmmədov, Hidayət Heydərov, Zəlim Kotsoyev, Nazim Hüseynov, Elnur Məmmədli, Mövlud Mirəliyev, Elxan Rəcəbli, Rəsul Səlimov, Nicat Şıxəlizadə, Ramilə Yusubova, İlqar Mişkiyev, Orxan Səfərov, Firudin Dadaşov, və b. dünya çempionu və mükafatçısı olmuşlar (9).

Nazim Hüseynov, Hidayət Heydərov, Mehman Əzizov, Elnur Məmmədli, Rəsul Səlimov, Elçin İsmayilov, Kifayət Qasimova, Tərlan Poladov, Elxan Məmmədov, İlqar Müşkiyev, Uşanqi Kokauri, Elmar Qasimov, Mehman Sadıqov, Hüseyn Rəhimli, Gülşən Şirinova, Telman Vəliyev, Hidayət Heydərov, Davud Məmmədova, Rüstəm Orucov, Orxan Səfərov, Telman Vəliyev, Kəramət Hüseynov, Məmmədəli Mehdiyev, Nicat Şıxəlizadə, Zəlim Kotsoyev, İrina Kindzerskaya və b. Avropa çempionu və mükafatçısı olmuşlar (9).

Sahib İsmayilov, Zakir Kərimov, İsmət İsgəndərov, İlqar İsmayilov, Qüdrət Pəncəliyev, Rasim Ağamirov, Musa İsmayilov, Valeh Məhərrəmov, İlqar İsgəndərov, Abdulla Mirzəliyev, Nurəddin Səlimov beynəlxalq turnirlərin, Turan Musayev, Namiq Sultanov, Rəşad Quliyev, Müseyib Cəfərov, Rza Əliyev, Xəyal Qəhrəmanov, Nigar Cabbarova, Namiq Sultanov, Fəriz Ramizzadə, Nicat Şıxəlizadə, Elman Nəsibov, Elşən Kərimov, Seymur Rzayev, Timur Alixanov, Anar Əliyev, Mehman Novruzov

və başqaları gənclər arasında Avropa birinciliklərinin qalibi və mükafatçısı olmuşlar (2).

Problemin elmi yeniliyi. Məqalə Azərbaycanda cüdonun yaranması və inkişaf tarixini, ilk məşqçilərin, beynəlxalq dərəcəli idmançı və hakimlərin fəaliyyətini, federasiyanın idarəetmə strukturunun dəyişikliklərini sistemli şəkildə təqdim edir. Bununla yanaşı, Azərbaycan cüdoçularının dünya və Avropa çempionatları, eləcə də Olimpiya Oyunlarındakı uğurlarının tarixçəsi və nailiyyətləri ilk dəfə əhatəli şəkildə bir mənbədə toplanmışdır. Bu, ölkə cüdo tarixi və idman inkişafı sahəsində elmi baza yaradır.

Problemin aktuallığı. idman növünün Azərbaycanda inkişafı həm milli idman siyasətinin, həm də beynəlxalq uğurların qiymətləndirilməsi baxımından aktualdır. Məqalə gənc idmançılar, məşqçilər və idman rəhbərləri üçün Azərbaycanın cüdo tarixini, nailiyyətlərini və uğurlu idarəetmə təcrübələrini öyrənmək baxımından aktuallığını qoruyur. Bununla yanaşı, ölkənin idman tarixi və beynəlxalq idman əlaqələrinin inkişafı kontekstində əhəmiyyətli bir mənbədir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Tədqiqat nəticələri Azərbaycan cüdo federasiyası və digər idman təşkilatları üçün idarəetmə strategiyalarının hazırlanmasında, məşqçi və idmançı hazırlığında, gənc kadrların yetişdirilməsində praktiki tövsiyə kimi istifadə oluna bilər. Həmçinin, məqalə beynəlxalq yarışlara hazırlıq, idmançıların inkişaf proqramları və idman klublarının fəaliyyətinin optimallaşdırılması üçün faydalı məlumat bazası təqdim edir.

Ədəbiyyat

1. Quliyev, D.Q. Əsgərov A. "Azərbaycanda cüdo" (1972-2002): Monoqrafiya // Bakı Universitetinin nəşriyyatı, –2002. –168 s.
2. Quliyev, D.Q. Azərbaycan Respublikasının İdman Federasiyaları».// Monoqrafiya. –Bakı: "Təknur" MMS-nin mətbəəsi, –2012. –175 s.
3. Qurbanov, X.K. və b. İdman güləşi: Dərslik// –s. 5-58.
4. https://az.wikipedia.org/wiki/Az%C9%99rbaycan_C%C3%BCdo_Federasiyas%C4%B1.
5. <https://www.facebook.com/100063523212569/posts/811807585525398/>
6. https://az.wikipedia.org/wiki/R%C3%BCst%C9%99m_Orucov.
7. [https://az.wikipedia.org/wiki/Elxan_M%C9%99mm%C9%99dov_\(c%C3%BCdo%C3%A7u\)](https://az.wikipedia.org/wiki/Elxan_M%C9%99mm%C9%99dov_(c%C3%BCdo%C3%A7u))
8. (https://az.wikipedia.org/wiki/Kategoriya:C%C3%BCdo_%C3%BCz%C9%99_d%C3%BCnya_%C3%A7empionlar%C4%B1).